

15.5.2018

EOAK/1224/2018

Ratkaisija: Apulaisoikeusasiamies Pasi Pölönen

Esittelijä: Vanhempi oikeusasiamiehensihteeri Kristian Holman

PÄIHDETESTIN VAATIMINEN VALVOTUN KOEVAPAUDEN VALMISTELUN YHTEYDESSÄ

1 KANTELU

Kantelija arvosteli Sukevan vankilan menettelyä muun muassa sen vuoksi, että hänen oli edellytetty antavan virtsanäytteen valvotun koevapauden valmistelun perusteella noin 3,5 kuukautta ennen koevapauden mahdollista alkamisajankohtaa.

Kantelija on sen lisäksi arvostellut eristämistarkkailuun sijoittamiseensa johtaneita tapahtumia, henkilön tarkastuksen yhteydessä suunsa tutkimista taskulampulla sekä eristämistarkkailua koskevan päätöksen antamista noin kaksi viikkoa tapahtuman jälkeen.

2 SELVITYS

Kantelun johdosta hankittiin Sukevan vankilan johtajan, apulaisjohtajan ja rikosseuraamus-esimiesten A:n ja B:n selvitykset. Itä- ja Pohjois-Suomen rikosseuraamusalueen aluekeskus antoi asiassa lausuntonsa.

3 RATKAISU

3.1 Kantelussa kerrotut tapahtumat

Kantelija kertoi, että häntä oli 6.2.2018 pyydetty antamaan virtsanäyte. Näytteen kerrottiin liittyvän mahdolliseen valvotun koevapauden valmisteluun. Kantelun mukaan Sukevan vankilassa on mahdollisuus päästä valvottuun koevapauteen enintään neljä kuukautta ennen vapautumisajankohtaa.

Kantelijan selliin tehtiin 7.2.2018 erityistarkastus, jonka yhteydessä kantelijan väitettiin laittaneen suuhunsa jonkin esineen. Kantelijan suu tutkittiin taskulampulla, mutta mitään ei löytynyt. Tämän jälkeen hänet sijoitettiin eristämistarkkailuun kolmeksi vuorokaudeksi sen selvittämiseksi, oliko hänellä kehossaan kiellettyjä aineita. Eristämistarkkailun alkaessa kantelijalta oli pyydetty virtsanäyte, vaikka häntä ei ollut todettu päihtyneeksi. Kantelija kieltäytyi antamasta näytettä.

Kantelija oli poistettu puhdistajan tehtävistä 7.2.2018 järjestyksellisen selvittämisen ajaksi kieltäytyttyään päihdetestistä. Lisäksi hänet siirrettiin vankilassa toiselle osastolle.

Kantelija kertoo saaneensa eristämistarkkailua koskevan päätöksen 22.2.2018 eli lähes kaksi viikkoa toimenpiteen jälkeen.

3.2 Selvitysten sisältöä

Sukevan vankilan johtaja on selvityksessään todennut, että valvotun koevapauden valmistelu aloitetaan jo useita kuukausia ennen varsinaisen koevapauden alkua. Koevapauteen pääsy vaatii toteutuakseen monia erilaisia asioita kuten päihdeettömyyden varmistamisen. Kantelijan

ilmoittama kolme ja puoli kuukautta ei ole mikään poikkeus, vaan liittyy nimenomaan koevapauden valmisteluun.

Johtajan mukaan kantelija olisi voinut osoittaa päihteettömyytensä ja tarkastuksessa esiin tulleen epäilyn pillerin nielemisen antamalla virtsanäytteen. Johtaja on kiistänyt kantelijan väitteen siitä, että Sukevan vankilassa valvottuun koevapauteen pääsisi aikaisintaan siinä vaiheessa, kun vankeusrangaistusta on suorittamatta neljä kuukautta. Johtaja on todennut, että edellytykset täyttävä vanki pääsee Sukevan vankilassa koevapauteen aikaisintaan kuusi kuukautta ennen vapautumistaan.

Rikosseuraamusesimies A toteaa selvityksessään, että kantelijan valvottu koevapaus on kirjattu vireille 9.1.2018. Testiä valvottua koevapautta varten on pyydetty 6.2.2018, kantelija kieltäytyi testistä. A toteaa, että vanki voidaan testata mm. siinä vaiheessa, kun hän on anonut valvottuun koevapauteen. Valvotun koevapauden valmisteluprosessi on pitkä ja vaatii resursseja. Päihteettömyyden valvonta kuuluu yhtenä osana valmisteluprosessiin. Ajallisesti pyydetty testi on myös täysin kohtuullinen, onhan vanki itse anonut koevapautta. Vanki voidaan sijoittaa valvottuun koevapauteen enintään kuusi kuukautta ennen ehdonalaista vapauttamista.

A on selvityksessään todennut myös, että kantelija oli 7.2.2018 erityistarkastuksen yhteydessä tehdyn henkilöntarkastuksen yhteydessä ottanut tilanteessa läsnä olleiden vartijoiden mukaan hyllyn päältä pillerin ja laittanut sen suuhunsa. A oli pyytänyt kantelijaa avaamaan tarkastusta varten suunsa. A oli käyttänyt suun tarkastamisessa apunaan pientä taskulamppua, mutta suusta ei löydetty mitään.

Kantelijalta oli pyydetty virtsatestinäytettä päihtymysepäilyn perusteella, mutta hän oli kieltäytynyt. Johtaja oli 7.2.2018 tehnyt vankeuslain 18 luvun 4 §:n nojalla päätöksen kantelijan eristämistarkkailusta.

Rikosseuraamusesimies B on selvityksessään todennut, että kantelijalle on suullisesti annettu tiedot eristämisen perusteista ja muutoksenhakuoikeudesta eristämistarkkailun aloituspäivänä. Kirjallisen päätöksen eristämistarkkailusta oikaisuvaatimusosoituksineen kantelija oli saanut vasta 22.2.2018 eli noin kaksi viikkoa päätöksenteon jälkeen.

Kantelijan eristämistarkkailu oli kestänyt kolme vuorokautta, 2 tuntia ja 50 minuuttia. Johtaja on myöntänyt, että eristämistarkkailua koskeva päätös on annettu liian myöhään.

Itä- ja Pohjois-Suomen rikosseuraamusalueen aluekeskus toteaa lausunnossaan hallintolakiin viitaten, että Sukevan vankilan menettely eristämistarkkailua koskevan päätöksen tiedoksi antamisessa kantelijalle on ollut erittäin moitittavaa.

Rikosseuraamusalueen aluejohtaja katsoo, ettei kantelu anna aiheutta muihin toimenpiteisiin kuin että vankilaa pyydetään kiinnittämään erityistä huomiota vankia koskevien kirjallisten päätösten viivytyksettömään tiedoksi antamiseen erityisesti muutoksenhakukelpoisten päätösten osalta.

3.3 Kannanotto

3.3.1 Valvotun koevapauden edellytykset

Perustuslain 7 § turvaa jokaiselle oikeuden henkilökohtaiseen koskemattomuuteen siten, ettei siihen saa puuttua ilman laissa säädettyä perustetta. Lisäksi perustuslain 7 §:n 3 momentti edellyttää, että vapautensa menettäneen oikeudet turvataan lailla.

Vangin valvottuun koevapauteen sijoittamisen edellytyksistä säädetään laissa valvotusta koevapaudesta. Lain 1 luvun 3 §:n mukaan edellytyksiä koevapauteen pääsemiselle ovat mm. että vangin käyttäytymisestä rangaistusaikana sekä hänen henkilöstään ja rikollisuudestaan saatujen tietojen perusteella koevapauden ehtojen noudattamista voidaan pitää todennäköisenä (1 mom. 2 kohta) ja että vanki sitoutuu olemaan käyttämättä päihdyttäviä aineita ja rikoslain 44 luvun 16 §:ssä tarkoitettuja dopingaineita koevapauden aikana sekä sitoutuu ko. laissa säädettyyn päihdeettömyyden valvontaan (1 mom. 7 kohta).

Valvotusta koevapaudesta annetun lain 2 luvun 9 §:n 1 momentin mukaan vankilassa on selvittävä vangin edellytykset sijoittua valvottuun koevapauteen hyvissä ajoin ennen mahdollista koevapauteen sijoittamista, jollei se ole rangaistusajan lyhyiden vuoksi ilmeisen tarpeetonta. Erityisesti on arvioitava vangin sitoutumista hänelle asetettavien toimintaa, yhteydenpitoa, päihdeettömyyttä ja asunnon ulkopuolella liikkumista koskevien määräysten ja rajoitusten noudattamiseen.

Näkemykseni mukaan valvotusta koevapaudesta annetusta laista ei ilmene yksiselitteisesti, että vangilta voitaisiin pyytää virtsanäytettä vangin anottua sijoittamista valvottuun koevapauteen tämän päihdeettömyyteen sitoutumisen arvioimiseksi. Valvotusta koevapaudesta annetussa laissa ei ole vankeuslaissa rinnasteisella tavalla saman sisältöistä säännöstä, joka mahdollistaisi näytteen pyytämistä suljetussa vankilassa ennen valvottua koevapautta koskevan päätöksen tekemistä tai vangin jättämän anomuksen jälkeen. Jotta valvottuun koevapauteen pääsyn edellytykseksi voitaisiin ennen päätöksen tekemistä katsoa sisältyvän velvollisuus antaa virtsanäyte, tai muutoin alistua henkilökohtaiseen koskemattomuuteen puuttumiseen, asiasta tulisi nähdäkseni säätää lailla. Puheena olevan lain 3 §:n 1 momentin 7 kohdan on lain esitöissä katsottu tarkoittavan sitoutumista päihdeettömyyteen koevapauden aikana (HE 104/2012 vp, s. 23).

Todettakoon tässä yhteydessä, että vankeuslaissa on säädetty niistä tilanteista, jolloin vanki voidaan velvoittaa antamaan virtsanäyte. Näytteen vaatiminen voi kytkeytyä esimerkiksi päihetympäilyyn tai näytettä voidaan vaatia erilaisten vangille myönnettävien lupien tai sijoituksen ehtona. Vankeuslakia muutettiin päihdeettömyyden valvontaa koskevan säännöksen (16 luvun 7 §) osalta siten, että valvomattoman tapaamisen, lapsen tapaamisen, sopimusosastolle sijoittamisen, poistumisluvan, opintoluvan ja siviilityöluvan, ulkopuolista valvottua toimintaa koskevan luvan sekä avolaitokseen sijoittamisen tai ulkopuoliseen laitokseen sijoituksen ehtona on, että vanki pyydettyä antaa virtsa- tai sylkinäytteen taikka suorittaa puhalluskokeen. Lain esitöiden (HE 45/2014 vp, s. 55) mukaan muutos selkeyttäisi sitä, että näyte tai koe voitaisiin pyytää esimerkiksi ennen varsinaisen lupapäätöksen tekemistä heti sen jälkeen, kun vanki on jättänyt lupa-anomuksen. Päihdetestiä ei kuitenkaan saisi kyseisessä tilanteessa pyytää muuhun tarkoitukseen kuin kyseiseen lupa-asiaan liittyen. Jälkikäteen pyydettyä päihdetestiä olisi oltava ajallisesti sidoksissa myönnettyyn lupaan.

Minulla ei ole perusteita epäillä sitä, että sinällään tämän kaltaisessa tapauksessa tutkittavan henkilön päihteiden käytön selvittäminen on perusteltua koevapauden edellytysten olemassaolon selvittämiseksi ennen päätöksen tekemistä. Tosiasiassa lienee kuitenkin niin, että vanki yleensä on muiden lupien ja sijoitusten yhteyksissä antanut päihteiden käyttöä selvittäviä näytteitä, joten jo niiden perusteella viranomaisilla voidaan olettaa olevan jonkinlainen kuva vangin päihdetilanteesta ja sitoutumiskyvystä päihdeettömyyteen. Näin ollen ilmi tulleeseen menettelyyn liittyikin perusoikeuksien rajoittamisen ja lailla säätämisen vaatimuksen kannalta ongelmallisia kysymyksiä.

Virtsanäytteen, samoin kuin puhalluskokeen ja sylkinäytteen vaatimisen on vakiintuneesti katsottu olevan henkilönkatsastusta ja kohdistuvan siten perustuslain 7 §:ssä turvattuun henkilökohtaiseen koskemattomuuteen. Näin ollen oikeudesta niiden vaatimiseen tulee säätää laissa, kuten erilaisten lupien ja sijoitusten osalta vankeuslaissa on säädetty.

Velvollisuutta virtsanäytteen antamiseen, eli henkilökohtaiseen koskemattomuuteen puuttumista henkilönkatsastukseksi katsottava tutkimus suorittamalla, ei voida perustaa vain siihen, että laki edellyttää vangilta sitoutumista päihteettömyyteen valvotun koevapauden aikana eikä siihen, että vanki on halunnut valvottuun koevapauteen, minkä edellytyksenä mainitun koevapauden ehtojen todennäköinen noudattaminen tekeminen lain mukaan on.

Edellä esitetyn perusteella katson, että virtsanäytteen vaatimista ei ole tässä tapauksessa voitu perustaa lakiin. Saatan moittivan käsitykseni Sukevan vankilan tietoon.

3.3.2 Eristämistarkkailuun sijoittaminen

Vankeuslain 16 luvun 4 §:n mukaan vangille voidaan tehdä henkilöntarkastus, jos vankia esimerkiksi epäillään laissa tarkoitettujen luvattomien esineiden tai aineiden hallussapidosta. Henkilöntarkastus käsittää sen tutkimisen, mitä vangilla on vaatteissaan tai muutoin yllään. Vanki voidaan myös velvoittaa riisuutumaan sen tutkimiseksi, ettei hänellä ole luvattomia aineita vaatteiden alle piilotettuna. Henkilöntarkastus käsittää myös vangin suun tutkimisen. Saman luvun 10 §:n mukaan vangin henkilöntarkastuksesta päättää ohjauksen tai valvonnan esimiestehtävissä toimiva virkamies tai, jos asia ei siedä viivytystä, ohjaus- tai valvontatehtävissä toimiva virkamies.

Vankeuslain 18 luvun 4 §:n mukaan, jos on perusteltua syytä epäillä, että vangilla vankilassa tai sinne tullessaan on kehossaan 9 luvun 1 §:n 1 tai 2 momentissa tarkoitettuja kiellettyjä aineita tai esineitä, hänet saadaan sijoittaa huoneeseen tai selliin, jossa häntä ja kiellettyjen aineiden tai esineiden poistumista hänen kehostaan voidaan ympärivuorokautisesti tarkkailla ja valvoa teknisin apuvälinein tai muulla tavoin. Tällöin vangilta voidaan edellyttää myös erityisen tarkkailuvaatetuksen käyttöä. Tarkkailuvaatetusta käyttävän vangin tulee pyynnöstään päästä viivytyksettä WC-tiloihin. Eristämistarkkailua saadaan jatkaa, kunnes kielletyt aineet tai esineet ovat poistuneet vangin elimistöstä tai kunnes eristämiseen ei enää muuten ole syytä. Eristämistarkkailu ei saa kuitenkaan kestää yli kuutta vuorokautta. Jos eristämistarkkailusta aiheutuu vaaraa vangin terveydelle, eristäminen on keskeytettävä. Jos vangin kehossa on henkilönkatsastuksessa havaittu 1 momentissa tarkoitettuja aineita tai esineitä, eristämistarkkailua saadaan jatkaa kuuden vuorokauden enimmäisajan jälkeenkin, kuitenkin enintään kolme vuorokautta. Eristämistarkkailuun sijoittamisesta on viipymättä ilmoitettava terveydenhuollon ammattihenkilölle. Lääkärin tai muun terveydenhuollon ammattihenkilön tulee mahdollisimman pian tutkia vangin terveydentila. Vankia on tarkoin seurattava teknisellä valvonnalla ja muulla tavoin.

Totean, että eristämistarkkailun tavoitteena on saada vangin hallusta pois hänellä mahdollisesti kehossaan olevat luvattomat aineet tai esineet. Rajoitukset voivat perustua siihen, että vanki on valvottavissa riittävän tarkasti, jotta hän ei voi kätkeä tai hävittää luvattomia esineitä tai aineita.

Katson käytettävissäni olevien tietojen valossa, ettei eristämistarkkailuun johtaneessa menettelyssä sekä henkilöntarkastuksen toimittamisessa ole tullut ilmi toimenpiteitäni edellyttävää virheellistä tai lainvastaista menettelyä.

3.3.3 Päätös eristämistarkkailusta

Perustuslain 21 §:n mukaan jokaisella on oikeus saada asiansa käsitellyksi asianmukaisesti ja ilman aiheutonta viivytystä lain mukaan toimivaltaisessa tuomioistuimessa tai muussa viranomaisessa sekä oikeus saada oikeuksiaan ja velvollisuuksiaan koskeva päätös tuomioistuinten tai muun riippumattoman lainkäyttöelimen käsiteltäväksi. Käsitteilyn julkisuus sekä oikeus tulla kuulluksi, saada perusteltu päätös ja hakea muutosta samoin kuin muut oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin ja hyvän hallinnon takeet turvataan lailla.

Vankeuslain 18 luvun 7 §:n mukaan päätös vangin eristämistarkkailuun sijoittamisesta ja erillään pitämisestä on tehtävä kirjallisesti. Erillään pitämistä koskevaa päätöstä tehtäessä vankia on kuultava. Vangille on ilmoitettava toimenpiteen perusteet. Kun päätetään 2 §:n 1 momentin 2 tai 3 kohdassa tarkoitetusta sitomisesta, voimankäyttövälineen käytöstä taikka eristämistarkkailuun sijoittamisesta, toimenpiteen syy ja kesto on kirjattava.

Vankeuslain 18 luvun 8 §:n mukaan sitomisesta päättää valvonnan esimiestehtävissä toimiva virkamies tai, jos asia ei siedä viivytystä, ohjaus- tai valvontatehtävissä toimiva virkamies. Tarkkailuun sijoittamisesta ja eristämistarkkailusta päättää turvallisuudesta vastaava virkamies tai, jos asia ei siedä viivytystä, valvonnan esimiestehtävissä toimiva virkamies. Vangin erillään pitämisestä päättää vankilan johtaja.

Vankeuslain 10 luvun 1 momentin 15 kohdan mukaan vangilla on muutoksenhakuoikeus eristämistarkkailuun sijoittamisesta koskevasta päätöksestä.

Selvityksen mukaan kantelijalle on suullisesti annettu tiedot eristämisen perusteista ja muutoksenhakuoikeudesta eristämistarkkailun aloituspäivänä. Kirjallisen päätöksen eristämistarkkailusta oikaisuvaatimusosoituksineen kantelija oli saanut vasta noin kaksi viikkoa päätöksen teon jälkeen.

Katson, että Sukevan vankilassa on menetely tältä osin lainvastaisesti. Voin yhtyä Itä- ja Pohjois-Suomen rikosseuraamusalueen lausunnossa todettuun siitä, että vankilan virheellinen menettely on ollut erittäin moitittavaa. Selvityksen perusteella eristämistarkkailupäätös perusteineen annettiin kantelijalle tiedoksi suullisesti rikosseuraamusesimies B:n toimesta. Päätöksen asiassa oli tehnyt johtaja.

Näkemykseni mukaan päätös eristämistarkkailuun sijoittamisesta olisi tullut tehdä sillä tavoin, että kantelija olisi viivytyksettä saanut asiaa koskevan kirjallisen päätöksen sekä siihen liittyvän muutoksenhakuohjauksen. Kun näin ei ollut menetely, kantelijan eristämistarkkailuun sijoittamisen päätös menettely ei ole täyttänyt niitä edellytyksiä, mitä perustuslain 21 §:ssä taattu hyvän hallinnon noudattaminen ja vankeuslain 18 luvun 7 edellyttävät.

Päätösten asianmukainen tiedoksi antaminen on tärkeää myös asianosaisten oikeusturvan ja muutoksenhakumahdollisuuden toteutumisen sekä viranomaistoiminnan yleisen luotettavuuden kannalta. Erityisen korostunut tämä päätöksenteon menettelyvaatimusten noudattaminen on asian koskiessa sellaisia toimenpiteitä, joilla puututaan vapautensa menettäneen henkilökohtaiseen koskemattomuuteen sekä myös sellaisissa asioissa, joihin voi hakea muutosta säädettyssä määräajassa. Saatan moittivan käsitykseni Sukevan vankilan tietoon.

3.3.4 Muut kantelussa esitetyt väitteet

Kantelija arvosteli myös siirtämistään pois osaston puhdistajan tehtävistä tapahtumien johdosta.

Apulaisjohtaja on todennut selvityksessään, että kantelija on tullut Sukevan vankilaan 9.7.2017 ja hän on aloittanut toimintaan osallistumisen selliosaston puhdistajan tehtävissä 31.7.2017. Kantelija on poistettu puhdistajan tehtävistä 7.2.2018 järjestyserikkomuksen selvittämisen ajaksi kieltäytyttyään päihdetestistä. Lisäksi kantelija on siirretty selliosastolta ns. uudelle osastolle. Kantelija on pitänyt sen jälkeen vankilalomaa 10 päivää ja jatkanut uudella osastolla puhdistajan tehtävissä 12.3.2018.

Kantelussa kerrottiin myös, että Sukevan vankilassa valvottuun koevapauteen pääsisi aikaisintaan siinä vaiheessa, kun vankeusrangaistusta on suorittamatta neljä kuukautta.

Rikoslain 2 c luvun 8 §:n mukaan vanki voidaan sijoittaa vankilan ulkopuolelle teknisin välinein ja muulla tavoin valvottuun koevapauteen aikaisintaan kuusi kuukautta ennen ehdonalaista vapauttamista.

Johtaja on kiistänyt kantelijan esittämän. Johtaja on todennut, että edellytykset täyttävä vanki pääsee Sukevan vankilassa koevapauteen aikaisintaan kuusi kuukautta ennen vapautumistaan.

Katson käytettävissäni olevan selvityksen perusteella, ettei asiassa ole ilmennyt perusteita toimenpiteilleni.

4 TOIMENPITEET

Saatan edellä kohdassa 3.3.1 esittämäni käsityksen päihdetestaamisen edellytyksistä valvottuun koevapauden valmistelun yhteydessä sekä kohdassa 3.3.3 esittämäni käsityksen eristämistarkkailua koskevasta päätöksestä kantelijalle ilmoittamisesta Sukevan vankilan tietoon. Tässä tarkoituksessa lähetän jäljennöksen tästä päätöksestäni tiedoksi Sukevan vankilan johtajalle.

Lähetän jäljennöksen tästä päätöksestäni myös Itä- ja Pohjois-Suomen alueen rikosseuraamusalueen johtajalle tiedoksi.